

Вынікі польска-савецкай вайны ў ацэнках расійскай і польскай гістарыяграфіі канца XX – першай чвэрці XXI стагоддзя

М.М. МЯЗГА

У артыкуле зроблены параўнальны аналіз расійскай і польскай гістарыяграфій, прысвечаных міжнародна-палітычным вынікам польска-савецкай вайны 1919–1920 гг. Устаноўлена, што на сённяшні дзень даследаванні расійскіх і польскіх гісторыкаў сканцэнтраваны ў рамках праблемнага поля, якое сфарміравалася ў канцы XX ст. Не сфарміраваліся ў межах вывучаемага перыяду і прынцыпова новыя канцэпцыі, якія характарызувалі б вынікі вайны 1919–1920 гг. У рамках дадзенай праблематыкі ёсць як пытанні, па якіх пазіцыі расійскіх і польскіх гісторыкаў супадаюць, так і тыя, па якіх даследчыкі дзвюх краін прынцыпова разыходзяцца.

Ключавыя словы: гістарыяграфія, польска-савецкая вайна, Рыжскі дагавор, Савецкая Расія, Польшча, Версальская сістэма.

The article provides a comparative analysis of Russian and Polish historiographies devoted to the international political outcomes of the Polish-Soviet war of 1919–1920. It has been established that today the research of Russian and Polish historians is concentrated within the framework of the problem field, which was formed at the end of the twentieth century. Fundamentally new concepts that would characterize the results of the 1919–1920 war have not been formed within the framework of the studied period. Within the framework of this issue, there are issues on which the positions of Russian and Polish historians coincide, as well as those on which the researchers from the two countries fundamentally disagree.

Keywords: historiography, Polish-Soviet war, Riga Treaty, Soviet Russia, Poland, Versailles system.

Уводзіны. Польска-савецкая вайна адыграла значную ролю ў фарміраванні новага міжнароднага парадку ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе ў рамках Версальскай сістэмы. Яна ў рашаючай ступені вызначыла характар савецка-польскіх адносін на ўвесь міжваенны перыяд. Гэты ваенны канфлікт і Рыжскі мірны дагавор, які завяршыў яго, аказалі істотны ўплыў на лёс беларускага народа ў 1920–1930-я гг. На сённяшні дзень у гістарычнай навуцы Беларусі, Расіі, Польшчы працягваюцца дыскусіі аб выніках вайны для яе ўдзельнікаў і для Цэнтральна-Усходняй Еўропы ў цэлым, аб тым, у якой ступені Рыжскі дагавор адпавядаў інтарэсам дзяржаў, якія яго падпісалі, як ён паўплываў на міжнародныя адносіны ў рэгіёне. На сённяшні дзень Цэнтральна-Усходняя Еўропа перажывае глыбокі крызіс міждзяржаўных адносін і гістарычны вопыт можа дапамагчы ў пошуку шляхоў яго пераадолення. Названыя абставіны абумоўліваюць актуальнасць вывучэння праблемы, якой прысвечаны дадзены артыкул. У гэтым даследаванні пастаўлена мэта выявіць асноўныя палажэнні расійскай і польскай гістарыяграфіі канца XX – першай чвэрці XXI ст., якія характарызуюць вынікі польска-савецкай вайны, і ажыццявіць іх параўнальны аналіз.

Праблема, якая стала прадметам даследавання ў гэтым артыкуле, закраналася шэрагам аўтараў. Некаторыя яе аспекты даследаваны І.С. Яжбароўскай і М. Корнатам у калектыўнай манаграфіі «Белыя плямы – чорныя плямы: складаныя пытанні расійска-польскіх адносін» [1]. Але названыя аўтары асноўную ўвагу завярнулі на гістарыяграфію падзей польска-савецкай вайны, а не яе вынікаў. Акрамя таго, з часу выдання ўказанай манаграфіі ўжо накапіўся новы гістарыяграфічны матэрыял. Тое ж можна адзначыць і ў дачыненні да манаграфій І.С. Яжбароўскай і В.С. Парсіданавай, якая ўтрымлівае значны па аб'ёму гістарыяграфічны агляд [2], і С.М. Палтарака [3]. Пасля іх выдання ўжо з'явілася значная колькасць публікацый расійскіх даследчыкаў па гісторыі Рыжскага дагавора.

Асноўная частка. У 1990-я гг. пасля падзення камуністычнага рэжыму ў новай польскай гістарыяграфіі атрымалі распаўсюджванне шэраг палажэнняў, якія замацаваліся ў ёй на наступны перыяд. Першае з іх указвала на няўдачу польскай палітыкі федэрацыі. У 1990 г. Т. і Д. Наленч выдалі біяграфіяграфічную працу, прысвечаную Ю. Пілсудскаму. Падводзячы ў

ёй вынікі польска-савецкай вайны, яны адзначалі, што мары аб стварэнні вялікадзяржаўнай Польшчы па ўзоры часоў Ягелонаў засталіся нерэалізаванымі [4, с. 106]. Тады ж фарміруецца гістарыяграфічная традыцыя, у рамках якой падкрэсліваецца істотны ўплыў вынікаў польска-савецкай вайны на сістэму міжнародных адносін. В. Матэрскі ў сваім артыкуле, апублікаваным у 1994 г., указаў на важнае значэнне Рыжскага дагавора для адносін у «трыкутніку» Берлін – Варшава – Масква. Яго падпісанне паклала канец надзеям Германіі і Расіі на ліквідацыю Польшчы. На думку польскага гісторыка, Рыжскі дагавор адыграў стабілізуючую ролю ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе. Польшка-савецкая вайна прадэманстравала ролю Польшчы як нефармальнага лідара, апоры для суверэннага існавання прыбалтыйскіх дзяржаў. Дагавор таксама даў Польшчы магчымасць аслабіць сваю залежнасць ад Антанты. Але, на думку В. Матэрскага, ён адлюстроўваў суадносіны сіл на момант яго падпісання [5, с. 65, 72, 73]. А. Айненкель у сваіх даследаваннях на яшчэ вышэйшую прыступку ўздымае ролю Рыжскага дагавора ў міжнародных адносінах. На яго думку, гэты дагавор на дваццацігоддзе стабілізаваў палітычныя адносіны і межы паміж Польшчай і Савецкай дзяржавай. Ён гарантаваў суверэннітэт Польшчы, а таксама незалежнасць прыбалтыйскіх дзяржаў. У цэлым Рыжскі дагавор з'яўляўся настолькі істотным элементам забеспячэння статус-кво ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе, што, як лічыць А. Айненкель, ёсць падставы гаварыць аб фарміраванні не Версальскай, а Версальска-Рыжскай сістэмы міжнародных адносін [6, с. 19].

Тэзіс аб правале польскай палітыкі федэрацыі быў замацаваны ў фундаментальным шматтомным выданні «Вялікая гісторыя Польшчы». Яго аўтары адзначылі, што заключаны па выніках польска-савецкай вайны мір перакрэсліваў польскія імкненні на ўсходзе. Не ўзнікла сапраўды незалежная Украінская дзяржава, што было важнейшай мэтай кіеўскага паходу. Польшча вымушана была прызнаць існаванне падначаленых Маскве Украінскай і Беларускай дзяржаў. Саступкі ж, зробленыя з боку Расіі, мелі тактычны характар [7, с. 35].

У 1990-я гг. закладваліся асноўныя палажэнні расійскай постсавецкай гістарыяграфіі польска-савецкай вайны 1919–1920 гг. Ужо ў першых публікацыях таго перыяду было сфармулявана палажэнне, згодна з якім гэтая вайна не прынесла перамогі ні аднаму з бакоў. Так, С.М. Палтарак выказвае меркаванне, што для абодвух удзельнікаў вынікі вайны былі «пераможным паражэннем», так як ні адзін з іх не дасягнуў сваіх мэтай у вайне. Для савецкіх рэспублік адзін з важных адмоўных вынікаў канфлікту з Польшчай, на думку названага аўтара, у тым, што мяжа прайшла каля Мінска. Акрамя таго, бальшавікі не рэалізавалі свае планы выкарыстоўваць Польшчу «як плацдарм для ажыццяўлення вырашальнага ўдару ў імя сусветнай рэвалюцыі». Вынікі канфлікту для Польшчы бачацца С.М. Палтараку супярэчлівымі. З аднаго боку, яна больш чым у два разы павялічыла сваю тэрыторыю ў параўнанні з 1918 г. Але вайна спарадзіла для Польшчы значныя знешнія і ўнутраныя цяжкасці, у прыватнасці – канфрантацыю з СССР. Названы аўтар выказвае думку, што ў выніку польска-савецкай вайны для Польшчы была закладзена аснова «трагедыі 1939–1945 гг.» [3, с. 217–218].

І.В. Міхуціна таксама звяртае ўвагу на тэрытарыяльныя саступкі Расіі па выніках вайны. Савецкаму ўраду давялося прызнаць за Польшчай не толькі Усходнюю Галіцыю, але таксама Заходнюю Беларусь і частку Валыні. Аднак, на думку І.В. Міхуцінай, гэтыя тэрытарыяльныя набывкі не варта разглядаць як выключна пазітыўныя для ўмацавання міжнароднага становішча Польшчы. У асяроддзі заходніх палітыкаў усталяваная Рыжскім дагаворам граніца атрымала негатывную ацэнку. Было распаўсюджана меркаванне, што яна стварала пагрозы новай вайны ва Усходняй Еўропе, бо Расія будзе імкнуцца вярнуць страчаныя тэрыторыі і дзеля гэтага пойдзе на збліжэнне з Германіяй, што, безумоўна, супярэчыла інтарэсам Польшчы. Пры гэтым І.В. Міхуціна вядзе разіову аб завяршэнні вайны на аснове кампрамісу, але вельмі зыбкага [8, с. 174]. Тую ж ідэю аб кампрамісным характары Рыжскага дагавора выказвае і В.А. Зубачэўскі ў артыкуле, апублікаваным у 1999 г. Але, з іншага боку, гэты ж аўтар адзначае, што вынікі польска-савецкай вайны надалі адносінам паміж дзвюма дзяржавамі канфрантацыйны характар на працяглы час [9, с. 48].

У пачатку XXI ст. палажэнне аб кампрамісным характары Рыжскага дагавора распаўсюджваецца і ў польскай гістарыяграфіі. А. Чубіньскі ў надрукаванай у 2002 г.

манаграфіі адзначае, што мяжа, устаноўленая Рыжскім дагаворам, была мяжой кампрамісу. Яна не задавальняла ў поўнай меры ні адзін з бакоў. Але пры гэтым падкрэслівае, што Рыжскі дагавор даваў Польшчы выгадныя межы, умацаваў яе аўтарытэт у Еўропе, стварыў добрыя перспектывы для ўрэгулявання адносін з Расіяй [10, s. 370]. Да негатывных наступстваў вайны А. Чубіньскі адносіць тое, што яна садзейнічала росту непрыязнасці паміж расіянамі і палякамі, выбуху нацыяналізму з абодвух бакоў. Зацвердзіўся вобраз ворага, які перашкаджаў паразуменню і нармалізацыі адносін паміж Польшчай і Расіяй. Да вынікаў вайны А. Чубіньскі адносіць і тое, што мільёны беларусаў і ўкраінцаў апынуліся на тэрыторыі Польшчы. У адносінах да іх праводзілася палітыка паланізацыі, што выклікала іх супраціўленне [10, s. 408, 416]. А гэта падрывала трываласць Польскай дзяржавы, што ставіла пад сумнеў пазітыўнасць для Польшчы такога выніку вайны, як пашырэнне яе тэрыторыі на ўсход. У наступнай манаграфіі А. Чубіньскага, выдадзенай у 2003 г., у якасці важнага выніку польска-савецкай вайны паказваецца заспакаенне рэвалюцыйных сіл у Еўропе [11, s. 138].

У расійскай гістарыяграфіі тэзіс аб кампрамісным характары рыжскай граніцы не атрымаў адназначнай падтрымкі. Л.М. Нежынскі ўказвае на тое, што, улічваючы тагачасныя рэальныя суадносіны сіл і актыўную падтрымку Польшчы Антантай, савецкі бок пайшоў на вялікую саступку палякам у тэрытарыяльным пытанні. Гэтая акалічнасць на многія гады стала перашкодай ў савецка-польскіх адносінах. Станоўчае значэнне Рыжскага дагавора ў цэлым для савецкіх рэспублік аўтар бачыць у тым, што ён азначаў для іх «пэўнае змякчэнне сітуацыі на заходніх межах». Л.М. Нежынскі адзначае супярэчлівасць палажэнняў Рыжскай дамовы адносна Украіны і Беларусі. З аднаго боку, абвясцілі іх незалежнасць. З другога – дамова фіксавала новую дзяржаўную мяжу, якая азначала аддзяленне ад Украіны і Беларусі іх заходніх абласцей на карысць Польшчы [12, с. 90]. Манаграфія Л.М. Нежынскага стала першай буйной гістарычнай працай у Расіі, аўтар якой паспрабаваў разгледзець вынікі польска-савецкай вайны з пункту гледжання інтарэсаў дзяржаўнага суверэнітэту Украіны і Беларусі.

І.С. Яжбароўская, В.С. Парсаданавы таксама разглядаюць склаўшыся ў выніку польска-савецкай вайны межы як фактар, які зусім не гарантаваў «ўстанаўлення трывалага добрасуседства і аптымальнага развіцця двухбаковых адносін у далейшым». Няўстойлівасць граніц названых аўтараў тлумачаць тым, што яны былі ўсталяваны ўзброенай сілай, «у выніку нярэдка выпадковага збегу ваенных абставінаў, а не шляхам самавызначэння». І.С. Яжбароўская і В.С. Парсаданавы паўтараюць тэзіс аб краху канцэпцыі федэрацыі ў выніку вайны, падкрэсліваюць, што Ю. Пілсудскі не змог «ажыццявіць сваю заповітную мару», не вырашыў «палітычную задачу ўсяго жыцця», г. зн. не змог аднавіць Польшчу канца XVIII ст. у новым федэратыўным варыянце [2, с. 270–271, 276]. Названыя аўтары развіваюць ідэю С.М. Палтарака аб адсутнасці пераможцаў у польска-савецкай вайне. Яны адзначаюць, што, нягледзячы на рашэнне ЦК РКП(б) аб згодніцкім міры, Польшча не выйшла з вайны пераможцам, які можа дыктаваць умовы міру [2, с. 261–262].

В. Матэрскі ў манаграфіі, выдадзенай у 2005 г., адстойвае палажэнне аб цяжкім для Расіі, а не кампрамісным характары Рыжскага дагавора. Праўда, пры гэтым адзначае, што з пункту гледжання праходжання мяжы ён быў лепшы, чым уласныя прапановы бальшавікоў у красавіку 1920 г. [13, s. 117].

Тэзіс аб паражэнні Расіі ў польска-савецкай вайне 1919–1920 гг. адстойвае ў сярэдзіне 2000-х гг. Р.П. Грышына. Галоўным вынікам гэтага паражэння, на яе думку, стала тое, што лявацкі настроеная частка камуністаў на час адступіла ад «тэорыі непасрэднага наступу» на капіталістычныя краіны і занялася ў якасці першачарговых ўнутранымі праблемамі. А гэтая паставіла на парадак дня пытанні прарыву міжнароднай ізаляцыі, ўстанаўлення дыпламатычных адносін з капіталістычнымі краінамі [14, с. 152]. Тут яна блізкая да згаданай вышэй пазіцыі А. Чубіньскага. Г.Ф. Матвееў, звяртаючыся да тэрытарыяльных вынікаў польска-савецкай вайны, зноў паўтарае тэзіс расійскай гістарыяграфіі, згодна з якім заключэнне Рыжскага дагавора паставіла «тоўсты крыж» на ўсходнім праекце Ю. Пілсудскага, г. зн. на канцэпцыі федэрацыі. Гэта прывяло да таго, што Польшча атрымала на ўсходзе граніцы не з саюзнымі літоўска-беларускай і ўкраінскай дзяржавамі, а з БССР,

УССР і Літвой, якія мелі да яе тэрытарыяльныя прэтэнзіі. Праблемай стала і тое, што наяўнасць у складзе Польшчы мільёнаў украінцаў і беларусаў падрывала ўнутранае адзінства і згуртаванасць Польскай дзяржавы. Г.Ф. Матвееў адзначае і станоўчы момант вырашэння тэрытарыяльнага пытання для Польшчы. Была створана дастатковая з ваеннага пункту гледжання «стратэгічная вобласць» на ўсходзе [15, с. 41].

Польская гістарыяграфія ў пачатку 2010-х гг. працягвала рабіць акцэнт на ўплыў вынікаў польска-савецкай вайны на міжнародную сітуацыю ў цэлым. А. Новак бачыў гэты ўплыў у тым, што на працягу 20-ці гадоў не было гаворкі аб саветызацыі Чэхаславакіі, Венгрыі, Румыніі. Дзякуючы перамозе Польшчы (на думку А. Новака, вайна скончылася менавіта польскай перамогай) у сіле заставаліся трактаты бальшавікоў з буржуазнымі прыбалтыйскімі дзяржавамі. А. Новак лічыць, што Версальская сістэма на 20 гадоў была абаронена Варшаўскай бітвай. Важным вынікам вайны для самой Польшчы было тое, што яна змагла абараніць сваю незалежнасць, здабыла межы на ўсходзе. Тым самым была рэалізавана праграма-мінімум Ю. Пілсудскага, але не канцэпцыя федэрацыі [16, s. 141]. Д. Ліпінская-Наленч і Т. Наленч таксама ўказваюць на міжнароднае значэнне Рыжскага дагавора: ён закладваў асновы для стабілізацыі ва ўсёй Усходняй Еўропе [17, с. 67].

На думку В. Матэрскага, Рыжскі дагавор вызначыў польскую палітыку не толькі ў адносінах да СССР, але і ў дачыненні да прыбалтыйскіх дзяржаў і Румыніі. Польска-савецкая вайна прадэманстравала ролю Польшчы як ваенна-палітычнай апоры незалежнасці прыбалтыйскіх дзяржаў. Для самой Польшчы Рыжскі дагавор стаў базавым элементам канцэпцыі бяспекі. Аднак, лічыць В. Матэрскі, роля гэтай дамовы ў забеспячэнні бяспекі Польшчы аказалася невялікай з-за варожага стаўлення бальшавікоў да капіталістычнага свету і дагавораў, падпісаных з капіталістычнымі краінамі. На яго думку, такія дагаворы для бальшавікоў мелі факультатыўны характар. Да таго ж, Рыжскі дагавор быў дакументам моманту, адлюстроўваў суадносіны сіл на карысць Польшчы ў час яго падпісання. Відавочна, што пры змене суадносін сіл павінна была пахіснуцца ўстойлівасць таго міжнароднага парадку, які ўсталяваў гэты дагавор. Звяртаецца В. Матэрскі і да беларускай і ўкраінскай праблематыкі ў сувязі з падпісаннем Рыжскай дамовы. Ён лічыць памылкай Польшчы згоду на ўдзел у перамовах Савецкай Украіны. Тым самым Варшава адступіла ад палітыкі падтрымкі незалежнасці Беларусі і Украіны [18, с. 12, 13], што азначала адмову ад канцэпцыі федэрацыі.

У пачатку 2010-х гг. у расійскай гістарыяграфіі набірае сілу тэндэнцыя разглядаць завяршэнне і вынікі польска-савецкай вайны ў кантэксце ўнутрыпалітычных падзей у Расіі. В.Л. Чарнапёраў разглядае заключэнне Рыжскага дагавора і завяршэнне польска-савецкай вайны ў непарыўнай сувязі з пераходам бальшавікоў да новай эканамічнай палітыкі ўнутры краіны і новага знешнепалітычнага курса. У яго аснове была адмова ад ваенных аванцюр з мэтай падштурхнуць сусветную рэвалюцыю. Але гэта не азначала адмовы бальшавікоў падвергнуць рэвізіі той стан рэчаў, які ўсталяваў Рыжскі дагавор [19, с. 158].

У адным са сваіх артыкулаў 2014 г. І.С. Яжбароўская зноў падкрэслівае, што Рыжскі мір не зафіксаваў перамогу ні аднаго з бакоў. Пры яго заключэнні не было ў колькі-небудзь значнай меры рэалізавана права народаў на самавызначэнне. І пры гэтым ён не зняў шэрагу праблем і прэтэнзій бакоў аднаго да другога. Яна паўтарае ідэю, выказаную 10-годдзем раней у манаграфіі, што граніцы, якія былі ўсталяваны «ў выніку выпадковага збегу ваенных абставін», не гарантавалі ў далейшым развіцця добрасуседскіх адносін [20, с. 58, 59]. Звяртаючыся да пытання аб рыжскай граніцы, Ю.А. Барысёнак робіць выснову, што «лепшую граніцу» Польшча ў той момант атрымаць не магла [21, с. 59–60].

У калектыўнай манаграфіі «Першая сусветная вайна і лёс еўрапейскай цывілізацыі» яе аўтары адвяргаюць ідэю аб кампрамісным характары Рыжскага міру, робяць акцэнт на яго непрымальнасці для кіраўніцтва Савецкай Расіі. На іх думку, мір з Польшчай успрымаўся бальшавікамі як новы Брэсцкі мір, які павінен напаткаць той жа лёс [22, с. 483].

У расійскай гістарыяграфіі атрымоўвае далейшае развіццё канцэпцыя, згодна з якой у выніку польска-савецкай вайны бальшавікі ажыццяўляюць пераход ад рэвалюцыйнай геапалітыкі да рэальнай палітыкі дзяржаўных інтарэсаў. М.М. Нарынскі адзначае, што

Рыжскі дагавор быў адным з першых крокаў адмовы бальшавікоў ад канцэпцыі фарсіравання еўрапейскай рэвалюцыі. Пры гэтым названы аўтар адзначае і нетрывалася таго міжнароднага парадку, які ўзнік па выніках польска-савецкай вайны. Гэта ў першую чаргу тлумачыцца недаверам і варожасцю паміж Савецкай Расіяй і Польшчай, якія захаваліся [23, с. 45, 48].

Рыжскі мірны дагавор як кампрамісны характарызуе ў сваёй дысертацыі Д.А. Корткава. Яна піша, што бакі аддалі перавагу «міру пагаднення», а не праблематычнаму «канчатковаму выяўленню сапраўднага пераможцы ў барацьбе за дамінаванне ва Усходняй Еўропе». Важнейшым элементам кампрамісу стала прызнанне польскім бокам савецкіх рэспублік Беларусі і Украіны ўзамен на ўключэнне ў склад Польшчы тэрыторый з кампактна пражываючым беларускім і ўкраінскім насельніцтвам. Пры гэтым Д.А. Корткава лічыць, што ў савецкага кіраўніцтва не было выбару адносна саступак беларускіх тэрыторый, бо альтэрнатывай яму быў працяг польскага наступлення ў Беларусі [24, с. 208, 209]. Яна адзначае, што Рыжскі мір у поўнай меры не задаволіў ніводны з падпісаўшых яго бакоў, захаваў у іх палітычным арсенале ўзаемныя абвінавачванні ў несправядлівасці тэрытарыяльных пастановаў [24, с. 222].

У апошнія гады ў польскай гістарыяграфіі Рыжскі дагавор усё больш разглядаецца як фактар умацавання Версальскай сістэмы. Паводле пункту гледжання А. Новака, ён азначаў пачатак стабілізацыі ва Усходняй Еўропе і ў гэтым плане прымыкаў да Версальскай дамовы. Рыжскі дагавор, ужо прэлімінары, перакрэсліваў планы бальшавікоў па знішчэнні Версальскай сістэмы ў інтарэсах сусветнай рэвалюцыі [25, с. 484]. А. Новак таксама адзначае, разам з шэрагам расійскіх гісторыкаў, што ў выніку Рыжскага дагавора бальшавікі былі вымушаны адмовіцца ад падштурхоўвання сусветнай рэвалюцыі і перайсці да будаўніцтва сацыялізму ў адной краіне [25, с. 494]. А. Бялы, звяртаючыся да пытання пра ўплыў Рыжскага дагавора на міжнародную сітуацыю, робіць выснову, што ён быў лакальным і часовым урэгуляваннем адносін ва Усходняй Еўропе, не ўваходзіў у Версальскую сістэму, пакуль не атрымаў адабрэння вялікіх дзяржаў у 1923 г. [26, с. 86].

У расійскай гістарыяграфіі пераход бальшавікоў да рэальнай палітыкі абароны інтарэсаў Расійскай дзяржавы шляхам збліжэння з Германіяй замест рэвалюцыйнай геапалітыкі ў якасці важнейшага міжнароднага наступства Рыжскага дагавора адзначае ў апублікаванай у 2018 г. манаграфіі В.А. Зубачэўскі. Гэты паварот, на яго думку, стаў «буйнейшым правалам версальскіх міратворцаў» [27, с. 200].

Ідэю аб тым, што асноўным пунктам кампрамісу паміж Польшчай і Савецкай Расіяй стала прызнанне польскім бокам савецкіх Беларусі і Украіны ўзамен на савецкія тэрытарыяльныя саступкі Д.А. Корткава паўтарае і ў сваёй манаграфіі 2019 г. выдання. Прычым, як лічыць названы аўтар, дадзеныя тэрытарыяльныя саступкі з боку Савецкай Расіі былі абумоўлены прайгранай вайной [28, с. 170–171, 181]. Палажэнне аб паражэнні Расіі ў вайне з Польшчай фактычна падтрымаў Г.Ф. Матвееў. У артыкуле, апублікаваным у 2020 г., ён гаворыць аб фармальнай перамозе Польшчы ў вайне з Расіяй у 1919–1920 гг., але пры гэтым адзначае няўдачу Ю. Пілсудскага. Яму не ўдалося стварыць пояс саюзных буферных дзяржаў уздоўж усходняй мяжы Другой Рэчы Паспалітай. Тым самым, на думку Г.Ф. Матвеева, не ўдалося і карэнным чынам павысіць стратэгічную бяспеку Польшчы [29, с. 27]. Яшчэ ў адным артыкуле, апублікаваным у 2020 г., Г.Ф. Матвееў выступае супраць канцэпцыі, згодна з якой Рыжскі дагавор меў настолькі істотнае значэнне для фарміравання міжнароднага парадку ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе, што можна гаворыць аб Версальска-Рыжскай сістэме міжнародных адносін. Ён даказвае неабгрунтаванасць ужывання дадзенага тэрміна [30].

Заклучэнне. Такім чынам, польская гістарыяграфія з пачатку 1990-х гг. пры ацэнцы вынікаў польска-савецкай вайны асабліва акцэнт робіць на ролю Рыжскага дагавора ў фарміраванні міжнароднага парадку ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе. Тым самым падкрэсліваецца значнасць Польшчы як фактару фарміравання Версальскай сістэмы. У гэты ж час зацвердзілася канцэпцыя, згодна з якой адным з важнейшых вынікаў вайны стаў крах федэралісцкай канцэпцыі Ю. Пілсудскага. Польскімі гісторыкамі падкрэсліваецца кампрамісны характар Рыжскага дагавора, адзначаецца выгаднасць для Польшчы ўстаноўленых ім межаў. У цэлым вынікі вайны ацэньваюцца як перамога Польшчы. Гэта перамога

разглядаецца як важны фактар захавання Версальскай сістэмы і прадухілення распаўсюджвання пралетарскай рэвалюцыі на Еўропу. Некалькі адрозніваецца пазіцыя В. Матэрскага, які характарызуе Рыжскі дагавор як цяжкі для Расіі і не разглядае яго як фактар стабілізацыі сітуацыі ў Цэнтральна-Усходняй Еўропе на працяглы час.

Праблемнае поле расійскай гістарыяграфіі па разгледжанай праблеме шмат у чым супадае з польскай гістарыяграфіяй. Ёсць супадзенні і некаторых канцэпцый. Так, расійская сучасная гістарыяграфія таксама адзначае крах федэралісцкай канцэпцыі Ю. Пілсудскага. Многія расійскія аўтары згаджаюцца з тэзісам аб кампрамісным характары Рыжскага дагавора. Але пры гэтым адзначаецца, што бальшавікі пайшлі Польшчы на значныя саступкі. У выніку Польшча атрымала выгадныя межы. Адны аўтары звязваюць гэтыя саступкі з жаданнем савецкага кіраўніцтва пазбегнуць цяжкай зімовай кампаніі, іншыя – з перамогай палякаў у Варшаўскай бітве. Польская і расійская гістарыяграфіі перасякаюцца ў пытанні пра ўплыў вынікаў польска-савецкай вайны на праводзімую бальшавікамі палітыку сусветнай рэвалюцыі. Прызнаецца, што зыход канфлікту з Польшчай падштурхнуў бальшавікоў да пераходу да рэальнай палітыкі. Непрымальным для расійскіх гісторыкаў з'яўляецца тэзіс іх польскіх калегаў аб выключна вялікай ролі польска-савецкай вайны, Рыжскага дагавора ў фарміраванні новага міжнароднага парадку ў Еўропе.

У цэлым, як у расійскай, так і ў польскай гістарыяграфіі ў разглядаемы перыяд не адбылося канцэптואльных змяненняў у ацэнках вынікаў вайны 1919–1920 гг. Таму не ўяўляецца магчымым вылучыць якія-небудзь асобныя перыяды ў яе развіцці. Як не даводзіцца гаварыць аб істотных адрозненнях унутры польскай альбо расійскай гістарыяграфіі і вылучаць асобныя гістарыяграфічныя напрамкі ў іх пры вывучэнні вынікаў польска-савецкай вайны. Рознагалоссе ў ацэнках вынікаў вайны прасочваецца паміж польскай і расійскай гістарыяграфіямі ў цэлым. Хоць па шэрагу пытанняў пункты гледжання гісторыкаў дзвюх краін супадаюць альбо блізкія.

Літаратура

1. Яжборовская, И. С. Современная историография советско-польских отношений / И. С. Яжборовская, М. Корнат // Белые пятна – Черные пятна : сложные вопросы в российско-польских отношениях ; под общ. ред. А. В. Торкунова, А. Д. Ротфельда. – М. : Аспект Пресс, 2010. – С. 737–813.
2. Яжборовская, И. С. Россия и Польша. Синдром войны 1920 г. / И. С. Яжборовская, В. С. Парсаданова. – М. : Academia, 2005. – 404 с.
3. Полторацк, С. Н. Победоносное поражение. Размышления о советско-польской войне 1920 г. в канун ее 75-летия / С. Н. Полторацк. – СПб. : ТОО «Терция», 1994. – 368 с.
4. Наленч, Т. Юзеф Пилсудский легенды и факты / Т. Наленч, Д. Наленч. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1990. – 399 с.
5. Materski, W. Traktat ryski i jego waga międzynarodowy / W. Materski // Rola i miejsce Polski w Europie 1914–1957. – Warszawa : Wydawnictwo: Instytut Historii PAN, 1994. – S. 63–73.
6. Ajnenkiel, A. Od aktu 5 listopada do traktatu ryskiego / A. Ajnenkiel // Traktat ryski 1921 r. po 75 latach. – Toruń : Uniwersytet M. Kopernika, 1998. – S. 19–29.
7. Brzoza, C. Welka Historia Polska / C. Brzoza. – Kraków : Oficyna wydawnicza, 2001. – Т. 9. – 423 s.
8. Михутина, И. В. Некоторые проблемы польско-советской войны 1919–1920 гг. / И. В. Михутина // Версаль и новая Восточная Европе / Р. П. Гришина, В. Л. Мальков (отв. ред.). – М. : Институт славяноведения и балканистики, 1996. – С. 159–175.
9. Зубачевский, В. А. Геополитические планы Германии, Польши и Советской России в период польско-советской войны 1920 г. / В. А. Зубачевский // Славяноведение. – 1999. – № 4. – С. 41–49.
10. Czubiński, A. Walka Józefa Piłsudskiego o nowy kształt polityczny Europy Środkowo-Wschodniej w latach 1918–1921 / A. Czubiński. – Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002. – 444 s.
11. Czubiński, A. Historia powszechna XX wieku / A. Czubiński. – Poznań : Wydawnictwo poznańskie, 2003. – 860 s.
12. Нежинский, Л. Н. В интересах народа или вопреки им? Советская международная политика в 1917–1933 годах / Л. Н. Нежинский. – М. : Наука, 2004. – 325 с.
13. Materski, W. Na widocze: II Rzeczpospolita wobec Sowietów 1918–1943 / W. Materski. – Warszawa : Instytut Studiów politycznych PAN. Oficyna Wydawnicza PAN, 2005. – 776 s.

14. Гришина, Р. П. Штрихи к политике мировой революции в постверсальской Европе (начало – середина 1920-х гг.) / Р. П. Гришина // Восточная Европа после Версаля. – СПб. : Алетей, 2007. – С. 150–162.
15. Матвеев, Г. Ф. Начало / Г. Ф. Матвеев // Белые пятна – Черные пятна : сложные вопросы в российско-польских отношениях ; под общ. ред. А. В. Торкунова, А. Д. Ротфельда. – М. : Аспект Пресс, 2010. – С. 15–50.
16. Nowak, A. Ojczyzna ocalona / A. Nowak. – Kraków : Biały Kruk, 2010. – 167 s.
17. Липиньская-Наленч, Д. Начало / Д. Липиньская-Наленч, Т. Наленч // Белые пятна – Черные пятна : сложные вопросы в российско-польских отношениях ; под общ. ред. А. В. Торкунова, А. Д. Ротфельда. – М. : Аспект Пресс, 2010. – С. 50–73.
18. Materski, W. Traktat ryski – potencjalna baza regionalnego systemu bezpieczeństwa / W. Materski // Да 90-годдзя прыняцця Рызскага дагавора 1921 г. Матэрыялы з гісторыі беларуска-польскіх узаемаадносін у XX ст. : зб. Навук. прац III Міжнароднай навук.-тэарэт. канф., Мінск, 9–10 чэрвеня 2011 г. ; навук. рэд.: Е. Расоўская, А. Вялікі. – Мінск : ТАА «Ковчег», 2011. – С. 12–21.
19. Чернопёров, В. Л. Из истории политики большевиков на востоке Центральной Европы в 1919–1924 гг. / В. Л. Чернопёров // Геополитическая трансформация в Восточной Европе между двумя мировыми войнам (к 90-летию подписания Рижского мирного договора) : сб. матер. Междунар. науч.-практ. конф., Брест, 17–18 марта 2011 г. ; редкол.: М. Э. Чесновский (гл. ред.) [и др.]. – Брест : БрГУ, 2011. – С. 156–162.
20. Яжборовская, И. С. От войны 1919–1921 годов к миру и изживанию ее синдрома / И. С. Яжборовская // Забытый мир : Рижский договор 1921 года : интерпретации и споры ; под ред. С. Дембского, А. В. Мальгина. – М. : ЗАО Изд-во «Аспект Пресс», 2014. – С. 51–66.
21. Борисёнок, Ю. А. Польский фактор в национальной политике советской власти в Белоруссии в 1920–1930-е гг. / Ю. А. Борисёнок // Новая и новейшая история. – 2013. – № 6. – С. 55–65.
22. Первая мировая война и судьбы европейской цивилизации / Под ред. Л. С. Белоусова, А. С. Маныкина. – М. : Изд-во Московского университета, 2014. – 816 с.
23. Наринский, М. М. Советско-польская война и Рижский мир 1921 года / М. М. Наринский // Забытый мир : Рижский договор 1921 года : интерпретации и споры ; под ред. С. Дембского, А. В. Мальгина. – М. : ЗАО Изд-во «Аспект Пресс», 2014. – С. 30–50.
24. Короткова, Д. А. Белоруссия в советско-польских отношениях в 1918–1921 гг. : дис. ... канд. ист. наук : 07.00.03 / Д. А. Короткова. – М., 2015. – 252 с.
25. Nowak, A. Pierwsza zdrada zachodu 1920 – zapomniany appeasement / A. Nowak. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2015. – 603 s.
26. Biały, A. Mniejszość polska na Białorusi Sowieckiej w latach 1921–1939 / A. Biały. – Przasnysz : Towarzystwo Przyjaciół ziemi Przasnyskiej, 2018. – 841 s.
27. Зубачевский, В. А. Политика России в Центрально-Восточной Европе (первая треть XX века) : Геополитический аспект / В. А. Зубачевский. – Омск : Изд-во ОмГПУ, 2018. – 396 с.
28. Короткова, Д. А. Белорусские земли в советско-польских отношениях. Разменная карта в противостоянии двух держав. 1918–1921 гг. / Д. А. Короткова. – М. : Центрполиграф, 2019. – 222 с.
29. Матвеев, Г. Ф. Советско-польская война и два сценария для Восточной Европы / Г. Ф. Матвеев // Польша в борьбе за Восточную Европу 1920–2020 : сб. ст. ; под общ. ред. В. Ю. Крашенинниковой. – М. : Изд-во «Кучково поле», 2020. – С. 19–28.
30. Матвеев, Г. Ф. [Рецензия] / Г. Ф. Матвеев // Славяноведение. – 2020. – № 3. – С. 129–131. – Рец. на моногр. : Мезга, Н. Н. Советско-польские отношения 1921–1926 гг. Новый этап противостояния / Н. Н. Мезга. – Гомель : ГГУ им. Ф. Скорины, 2019. – 229 с.